

ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ У ВІТЧИЗНЯНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ МОНОГРАФІЧНОГО ХАРАКТЕРУ

EXPLANATION OF THE PROBLEM OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL PROTECTION IN DOMESTIC STUDIES OF A MONOGRAPHIC CHARACTER

Котелюх М.О., к.п.н., держслужбовець 6-го рангу,
головний спеціаліст організаційного відділу
управління проведення спеціальних операцій

Департамент поліції особливого призначення
«Об'єднана штурмова бригада Національної поліції України «Лють»
ORCID ID: 0000-0003-3640-6793

В статті йде мова про те, яким чином наразі у науковій літературі розкрита проблематика адміністративно-правової охорони, зокрема у дослідженнях монографічного характеру. Зауважується, якщо взяти за ознаку форму наукового джерела, то варто виділити дисертаційні дослідження та монографії, посібники, підручники, статті в періодичних виданнях, тези конференцій, тобто джерела можна поділити на чотири основні групи: до першої віднести дисертації та автореферати дисертацій, монографії (тобто ця група являє собою систематичні ґрунтовні дослідження, які розглядають всебічно певне наукове питання), а також підручники та посібники; другу групу складають наукові статті в українських та закордонних журналах; третя група – тези конференцій; а заключну групу складають довідникові або енциклопедичні видання й збірники нормативно-правових актів і документів, норми яких регулюють питання адміністративно-правової охорони правопорядку. В статті розглядаються погляди дослідників у дисертаційних роботах на різні аспекти адміністративно-правової охорони (охорона суспільної моралі в Україні, адміністративно-правова охорона податкових відносин, охорона права на комп'ютерні програми в Україні тощо). Підсумовується, що дисертаційні дослідження здебільшого розглядають адміністративно-правову охорону в контексті певних конкретних суспільних відносин, забезпечення яких в кінцевому випадку має на меті досягнення у суспільстві стану правопорядку. Науковий доробок потребує комплексного дослідження монографічного рівня, присвяченого виключно адміністративно-правовій охороні правопорядку як складного комплексного явища, яке стосується значного кола суспільних відносин в державі, хоча й є дослідження з інших правових питань, у яких так чи інакше фігурує саме адміністративно-правова охорона правопорядку.

Ключові слова: правопорядок, суспільні відносини, охорона правопорядку, правоохоронні органи, історіографія.

The article deals with how the issues of administrative and legal protection are currently disclosed in the scientific literature, in particular, in studies of a monographic nature. It is noted that if we take the form of a scientific source as a sign, then it is worth highlighting dissertation studies and monographs, manuals, textbooks, articles in periodicals, abstracts of conferences, that is, the sources can be divided into four main groups: the first includes dissertations and abstracts of dissertations, monographs (i.e. this group represents systematic in-depth studies that comprehensively consider a certain scientific issue), as well as textbooks and manuals; the second group consists of scientific articles in Ukrainian and foreign journals; the third group – theses of conferences; and the final group consists of reference or encyclopedic editions and collections of normative legal acts and documents, the norms of which regulate issues of administrative and legal protection of law and order. The article examines the views of researchers in dissertation works on various aspects of administrative-legal protection (protection of public morals in Ukraine, administrative-legal protection of tax relations, protection of the right to computer programs in Ukraine, etc.). It is concluded that dissertation studies mostly consider administrative and legal protection in the context of certain specific social relations, the provision of which ultimately aims to achieve a state of law and order in society. The scientific work requires a comprehensive study of a monographic level, dedicated exclusively to the administrative-legal protection of law and order as a complex complex phenomenon that concerns a significant range of social relations in the state, although there are studies on other legal issues, in which administrative-legal protection of law and order appears in one way or another.

Key words: law and order, public relations, law enforcement, law enforcement agencies, historiography.

Постановка проблеми. Будь-яка наукова проблематика так чи інакше має своє теоретичне підґрунтя у вже наявній науковій літературі. Звісно, що є теми, які підіймаються вперше, або певна проблематика хоча й розглядається у науковій царині, але в контексті інших аспектів. Так, наприклад, питання адміністративно-правової охорони правопорядку може досліджуватися у контексті адміністративно-правового статусу певного правоохоронного органу (наприклад, Національної поліції України), або через призму вужчої проблематики, такої як адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності. Також варто зауважити, що певна проблематика наукова може підійматися багатьма дослідниками у різних наукових працях, але не висвітлюватися на рівні монографічного дисертаційного системного дослідження, де суспільні відносини у сфері адміністративно-правової охорони правопорядку будуть основним і єдиним предметом дослідження. В нашому дослідженні ми робимо спробу розглянути питання адміністративно-правової охорони із історіографічних позицій, тобто яким чином вона підіймалася у науковій літературі раніше, на якому рівні.

Нами обране висвітлення проблематики саме на рівні монографічних досліджень, або дисертаційних як таких, що можуть ґрунтовно і системно висвітлювати певне наукове питання. Зауважимо, що здійснюючи аналіз наявної наукової літератури одразу виявилось, що такого рівня, тобто монографічного, дисертаційного, присвяченого адміністративно-правовій охороні правопорядку, немає. Ця тематика розглядається у науковій періодиці, в дисертаціях або монографіях, але присвячених різним питанням адміністративно-правової охорони.

Стан опрацювання. У питання адміністративно-правової охорони правопорядку у правовій науці здійснили внесок такі науковці, як: Л. Веселова, Ю. Гаруст, С. Кобко, К. Крук, В. Мельник, Т. Перун, М. Руденко О. Шайтуро, Р. Шестопапов та ін.

Метою статті є аналіз наявної наукової літератури з проблематики адміністративно-правової охорони правопорядку.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи історіографічні питання, варто спочатку зробити систематизацію наукових досліджень із тієї проблематики, яку необхідно висвітлити, тобто, варто здійснити класифікацію наявної

наукової літератури за певними ознаками. Якщо взяти за ознаку форму наукового джерела, то варто виділити дисертаційні дослідження та монографії, посібники, підручники, статті в періодичних виданнях, тези конференцій. Тобто джерела можна поділити на чотири основні групи, до першої віднести дисертації та автореферати дисертацій, монографії (тобто ця група являє собою систематичні ґрунтовні дослідження, які розглядають всебічно певне наукове питання), а також підручники та посібники; другу групу складають наукові статті в українських та закордонних журналах; третя група – тези конференцій; а заключну групу складають довідникові або енциклопедичні видання й збірники нормативно-правових актів і документів, норми яких регулюють питання адміністративно-правової охорони правопорядку.

Усі визначені джерела за формою також можна поділити на дві групи: 1) наукові джерела, що присвячені виключно проблематиці адміністративно-правової охорони правопорядку, адміністративно-правовій охороні; 2) дослідження, присвячені різним аспектам адміністративно-правової охорони, діяльності правоохоронних органів (органів охорони правопорядку), тобто дослідження, в яких йде мова про адміністративно-правову охорону правопорядку в контексті іншої проблематики (така група, цілком логічно, буде набагато більшою, ніж перша).

Зазначений науковий доробок можна поділити, зважаючи на тему нашого дослідження, на системні та фундаментальні дослідження, де висвітлюються комплексно різні аспекти правоохоронної функції держави, питання забезпечення правопорядку органами державної влади, у яких правоохоронна функція є основною, адміністративно-правові аспекти функціонування органів правопорядку (до речі, в науковій літературі застосовують різні терміни, такі як правоохоронні органи, сили охорони правопорядку, у Законі України «Про Національну поліцію» у п.25 ч. 1 ст. 23 застосовується термін «органи правопорядку (правоохоронні органи)» [11]. Отже, можна зробити проміжний висновок, що висвітлення питання історіографії адміністративно-правової охорони правопорядку ускладнюється тим, що проблематика знаходиться «під прицілом» дослідників з багатьох інших об'ємних і важливих правових досліджень (що стосуються діяльності правоохоронних органів тощо), у галузі адміністративного права, у сфері теорії держави і права тощо. Дослідження поділяються й на вітчизняні та закордонні або на такі, що є результатом наукової співпраці вітчизняних та іноземних вчених.

Значний пласт інформації міститься у науковій періодиці, яка хоч і не є об'єктом цього дослідження, але все ж варто зауважити, що у статтях розглядаються понятійно-категоріальні питання адміністративно-правової охорони тощо. Так, О. Правоторова 2019 р. у своїй статті «Поняття та зміст адміністративно-правової охорони» розглядає погляди дослідників та енциклопедичну інформацію про таку загальну категорію, що стосується й нашого дослідження. Вчена наводить поняття «охорони», «захисту», й зауважує, що з метою узгодження вітчизняного законодавства та світової практики необхідно ці категорії розглядати як синоніми. Адміністративно-правова охорона виступає на її думку інститутом адміністративного права, який складається із однорідних норм адміністративного права, який спрямовує власний правовий вплив на попередження правопорушень та на відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Здійснюється це за допомогою притаманного для адміністративного права інструментарію – форм адміністративної діяльності публічних адміністрацій, адміністративних процедур та засобів адміністративного впливу [10, с. 154, 156–158].

Якщо розглядати правопорядок у баченні А. Крижановського, який у докторській дисертації 2009 р. на

тему «Правовий порядок суверенної України: становлення та тенденції розвитку (загальнотеоретичне дослідження)» як цілісний, внутрішньо-узгоджений правовий результат, який необхідний для цивілізованого існування людини в рамках сучасного суспільства, і забезпечується правопорядок у тому числі правоохоронною діяльністю держави [8, с. 30], то можна зауважити, що визначення О. Правоторової стосується адміністративно-правової охорони правопорядку, оскільки правопорядок як стан суспільних відносин, де забезпечуються права та свободи усіх суб'єктів права, забезпечується в тому числі й завдяки адміністративно-правовій охороні як інституту адміністративного права. І. Коросташова у науковій статті 2015 р. на тему «Адміністративно-правова охорона: загальнотеоретичні аспекти» також розглядає адміністративно-правову охорону як систему певних правових засобів та комплексом заходів. Спрямованих на створення умов для забезпечення реалізації та захисту прав і свобод і законних інтересів юридичних та фізичних осіб адміністративно-правову охорону вона пропонує розглядати у чотирьох аспектах: «1) одну з функцій держави (правоохоронна функція); 2) завдання адміністративного права; 3) функцію адміністративного права; 4) діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також осіб, що надають публічні послуги. Способами адміністративно-правової охорони є: а) власне адміністративно-правовий (здійснюється суб'єктами владних повноважень, що створені для виконання таких функцій у певних сферах суспільного життя – загальними та спеціальними правоохоронними органами); б) судовий (здійснюється судами)» [7, с. 72]. А серед форм такої охорони вчена виділяє окрім правотворчої та правозастосовної й правоохоронну. Тобто адміністративно-правова охорона згідно визначень дослідниць слугує загальній меті забезпечення правопорядку, хоча й не зазначається безпосередньо термін «адміністративно-правова охорона правопорядку».

Зазначимо, що докторська дисертація А. Крижановського найповніше розкриває не лише поняття, але й зміст, основні характеристики та ознаки правопорядку. Хоча й серед дисертаційних поки що немає системних досліджень, присвячених загальній категорії адміністративно-правової охорони правопорядку, дослідники у дисертаційних дослідженнях рівня докторських, кандидатських (докторів філософії) розкривають аспекти адміністративно-правової охорони певних конкретних суспільних відносин, забезпечення якогось конкретного права фізичних та юридичних осіб, охорона яких призводить до загального стану правопорядку в державі та суспільстві.

А. Кучук 2007 р. у дисертації на тему «Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні» торкається питання правопорядку в контексті загальнотеоретичного дослідження поняття правоохоронної діяльності як професійної діяльності спеціально уповноважених державною владою органів, яка здійснюється на підставі законодавства, у відповідній процесуальній формі із застосуванням правових засобів та спрямована на охорону прав і свобод людини і громадянина, законності та правопорядку [9, с. 5–6].

2009 р. вийшла докторська дисертація В. Галунька на тему «Адміністративно-правова охорона права власності в Україні». Зауважимо, що право власності, його захист для будь-якого демократичного суспільства, парової держави є надважливим. Захист такого права і його повноцінна реалізація усіма суб'єктами права є для західних суспільств одним із «стовпів цивілізації», без забезпечення такого права неможливо забезпечити правопорядок у державі.

Вчений всебічно розглядає питання механізму адміністративно-правової охорони права власності в Україні; принципи діяльності суб'єктів публічного управління

у сфері адміністративно-правової охорони права власності; засоби адміністративно-правової охорони права власності в Україні; адміністративно-правова охорона приватної власності як невід'ємного природного права людини і громадянина; особливості адміністративно-правової охорони права власності суб'єктів господарювання. Вчений наводить поняття адміністративно-правової охорони права власності через призму забезпечення прав і свобод людини та громадянина як «упорядкованої свободи зберігання, переміщення товарів, іншого майна, послуг, фінансових ресурсів та інтелектуальної власності, а також підтримки конкуренції, свободи економічної діяльності, справедливості, поваги до власників майна інших осіб, яка забезпечується суб'єктами публічного управління» [4, с. 7–8]. Адміністративно-правовою охороною суб'єктів права власності дослідник вважає станом норм права, який направлений на профілактику правопорушень у сфері власності та забезпечення збереження майна, й у випадку порушення прав власності відновлення та усунення перешкод у його здійсненні [5].

Деякі дослідники більш детально розглядають окремі аспекти адміністративно-правової охорони прав власності, де також й розглядають загальнотеоретичні аспекти адміністративно-правової охорони, так, Є. Юркова у дисертаційному дослідженні 2011 р. «Адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності в Україні» досліджує, власне, різноманітні аспекти адміністративно-правової охорони такого права, як інтелектуальна власність, що в умовах інформаційного суспільства і розвитку технологій є пріоритетом для держави [16]. 2010 р. вийшла дисертація С. Сідак «Адміністративно-правова охорона права на підприємницьку діяльність в Україні» [14]; С. Ворушило 2010 р. Розглядає питання адміністративно-правової охорони атмосферного повітря. Забезпечення такої охорони дозволяє реалізувати права громадян на безпечне довкілля [3]. Р. Саунін у дисертації 2011 р. висвітлював в контексті адміністративно-правової охорони права на комп'ютерні програми загальнотеоретичні питання адміністративно-правової охорони [13].

2017 р. С. Юрко здійснив важливе наукове дисертаційне дослідження на тему «Недержавна охоронна і правоохоронна діяльність в Україні», в якому, власне, також розглядав питання правоохоронної діяльності як спеціалізованої діяльності державних органів та інститутів громадянського суспільства з охорони правопорядку від протиправних посягань шляхом застосування заходів правового примусу відповідно до встановлених законом процедур [15, с. 198].

2017 р. В. Богуславський у дисертації «Адміністративно-правове регулювання інформаційного забезпечення особистої безпеки працівників сил охорони правопорядку» розглядає понятійно-категоріальні питання таких понять, як «правопорядок», «охорона правопорядку», сили охорони правопорядку [1].

Протягом останніх років, варто зауважити, з'явилися дисертації, присвячені також адміністративно-правовій охороні певних сфер, наприклад, 2023 р. Д. Буцьких захистив дисертацію на тему «Адміністративно-правова охорона водних ресурсів України». У своєму дослідженні Д. Буцьких розкрив зміст поняття такої адміністративно-правової охорони: «як врегульований переважно нормами адміністративного права особливий вид природоохоронної діяльності держави, який передбачає цілеспрямовану

активну публічно-правову форму запобігання та реагування держави в особі спеціально уповноважених органів та інституцій громадянського суспільства на адміністративні правопорушення водного законодавства, впливу на процеси водокористування, відтворення та збереження водних ресурсів з метою забезпечення сталого і екологічно збалансованого розвитку водоресурсного потенціалу країни» [2, с. 2].

К. Рогозіннікова 2020 р. розглядає питання адміністративно-правової охорони через призму податкових відносин. Дослідниця такі відносини називає: «врегульовану нормами права діяльність уповноважених суб'єктів, що полягає у здійсненні адміністративно-правових заходів сервісного, контрольного та примусового характеру, з метою попередження (профілактики) вчинення правопорушень у сфері оподаткування, недопущення зловживань посадовими особами податкових органів, виявлення порушень чинного податкового законодавства, притягнення порушників до адміністративної відповідальності, забезпечення виконання податкових обов'язків та відновлення порушених прав платників податків» [12, с. 177]. Щодо питання адміністративно-правової охорони вона додає заходи сервісного характеру як надання певних адміністративних послуг, що також слушно в контексті реалізації фізичними та юридичними особами своїх прав. 2019 р. О. Захарова захистила дисертацію на тему «Адміністративно-правова охорона суспільної моралі в Україні», де також підіймається питання загальнотеоретичні щодо адміністративно-правової охорони [6].

Висновок. Підсумовуючи викладене, можна дійти наступних висновків, а саме:

1) джерела окресленої проблематики можна поділити на чотири основні групи, до першої віднести дисертації та автореферати дисертацій, монографії (тобто ця група являє собою систематичні ґрунтовні дослідження, які розглядають всебічно певне наукове питання), а також підручники та посібники; другу групу складають наукові статті в українських та закордонних журналах; третя група – тези конференцій; а заключну групу складають довідникові або енциклопедичні видання й збірники нормативно-правових актів і документів, норми яких регулюють питання адміністративно-правової охорони правопорядку. Водночас, усі визначені джерела за формою також можна поділити на дві групи: 1) наукові джерела, що присвячені виключно проблематиці адміністративно-правової охорони правопорядку, адміністративно-правовій охороні; 2) дослідження, присвячені різним аспектам адміністративно-правової охорони, діяльності правоохоронних органів (органів охорони правопорядку), тобто дослідження, в яких йде мова про адміністративно-правову охорону правопорядку в контексті іншої проблематики (така група є набагато більшою, ніж перша);

2) дисертаційні дослідження здебільшого розглядають адміністративно-правову охорону в контексті певних конкретних суспільних відносин на кшталт адміністративно-правової охорони права приватної власності, інтелектуальної власності, суспільної моралі тощо, забезпечення яких в кінцевому випадку має на меті досягнення у суспільстві стану правопорядку;

3) науковий доробок потребує комплексного дослідження монографічного рівня, присвяченого виключно адміністративно-правовій охороні правопорядку як складного комплексного явища, яке стосується значного кола суспільних відносин в державі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуславський В. В. Адміністративно-правове регулювання інформаційного забезпечення особистої безпеки працівників сил охорони правопорядку: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпро, 2017. 207 с.
2. Буцьких Д. О. Адміністративно-правова охорона водних ресурсів України: дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора філософії: 081-Право / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2023. 261 с.
3. Ворушило С. Адміністративно-правова охорона атмосферного повітря: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 18 с.

4. Галуцько В. В. Адміністративно-правова охорона права власності в Україні: автореф. дис. ... доктора юрид. наук. Х., 2009. 34 с.
5. Галуцько В. В. Адміністративно-правова охорона права власності в Україні: дис. ... доктора юрид. наук. Х., 2009. 486 с.
6. Захарова О. В. Адміністративно-правова охорона суспільної моралі в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2019. 243 с.
7. Коросташова І. М. Адміністративно-правова охорона: загальнотеоретичні аспекти. *Вісник Академії митної служби України. Серія: Право*. 2015. № 2. С. 66–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2015_2_12.
8. Крижановський А. Ф. Правовий порядок суверенної України: становлення та тенденції розвитку (загальнотеоретичне дослідження): автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.01; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2009. 40 с.
9. Кучук А. М. Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 Теорія та історія держави і права. Історія політ. і правових вчень. Київ : Б. в., 2007. 20 с.
10. Правоторова О. М. Поняття та зміст адміністративно-правової охорони. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 4. С. 154–158. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2019/44.pdf
11. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
12. Рогозіннікова К. С. Адміністративно-правова охорона податкових відносин: дис. ... на здобуття ступеня кандидата юрид. наук за спец.: 12.00.07. Київ: НАУ, 2020. 216 с.
13. Саунін Р. Адміністративно-правова охорона права на комп'ютерні програми в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2011. 226 с.
14. Сідак С. Адміністративно-правова охорона права на підприємницьку діяльність в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2010. 19 с.
15. Юрко С. С.. Недержавна охоронна і правоохоронна діяльність в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Одеса, 2017. 250 с.
16. Юркова Є. Адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2011. 15 с.